

משכן האלים

במסע אל העמקים הפנימיים בהימלאיה ההודית עבר יותם יעקבסון מעיירת הנופש של מושלי הראג' הבריטי אל כפרים שמתקיימות בהם חגיגות לאלים מקומיים. בדרך הוא נפרד ממחוזות האמונה ההינדואית לטובת חבלי ארץ שבהם שולטת האמונה הבודהיסטית-טיבטית. למרות שינויי הנוף והאמונה מתברר שתפיסת העליונות הלבנה שולטת גם שם, באזור שהיה גבול שלטונו של הראג' הבריטי בהודו

כתב וצילם: יותם יעקבסון

א דגלי תפילה מתנפנפים מעל הכפר נאקו. באזור זה קנתה לה אחיזה האמונה הבודהיסטית-טיבטית

באופן מסורתי החיים בהימלאיה התנהלו בשיפולי המדרונות ולאורך הנהרות. הפסגות נותרו בלתי מושגות ונשמרו לאלים. הבריטים, אם היו מודעים לכך ואם לאו, סברו שגם הם ראויים לקרירות הנהרות האלים, והקימו כאן את עיירת הנופש שימלה

עמדתי בשולי רחבת התצפית הגדולה בשימלה (Shimla), בירת מחוז הימצ'ל פרדש (Himachal Pradesh), שבמעלה רכס ההימלאיה ההודית. שעון על מעקה התצפית הבטתי לעבר הפסגות המלבי-נות הנשקפות משימלה – אזור המכונה דווה בהומי (Deva Bhoomi), "ארץ האלים". שימלה היא כל כולה יצירה בריטית, פרי עבודתו של מי שניכס את הודו לעצמו אך ירא את חום המישורים הכבד. באופן מסורתי החיים בהימלאיה התנהלו בשיפולי המדרונות ולאורך הנהרות. הפסגות נותרו בלתי מושגות ונשמרו לאלים. הבריטים, אם היו מודעים לכך ואם לאו, סברו שגם הם ראויים לקרירות הנהרות האלים, והקימו כאן, על אחת הפסגות, את עיירת הנופש שבמשך תקופות ארוכות שימשה הבירה הבלתי רשמית של הראג' הבריטי ששלט בהודו בשנים 1858–1947.

המול (The Mall), מרכז העיירה, היה טריטוריה בריטית לחלוטין. המקומיים כלל לא הורשו להיכנס לאזור זה, אך שימשו כמשרתים מאחורי הקלעים. יש הטוענים כי תפיסת הלבן הנעלה על השחור קיימת בהודו מקדמת דנא, מאז הפלישה הארית להודו באמצע האלף ה-2 לפנה"ס. אחרים יטענו שפלישה כזו מעולם לא היתה. כך או אחרת, אין ספק שתקופת הראג' הבריטי קיבעה בהודו את תפיסת עליונות הגזע הלבן על השחור. הודו כולה שואפת להבהיר את עורה, ובשימלה, כמו בכל עיר אחרת, אפשר למצוא שפע מוצרים קוסמטיים להבהרת העור. במדור השידוכים המתפרסם מדי יום ראשון בעיתון מצוינים רבים מהמיועדים לשידוך כבעלי גוון עור Fair. עד כדי כך גדול מספרם שמתמיה שיש ברחוב אנשים כהים.

התכוונתי לצאת משימלה צפונה אל עומק רכס ההרים, אל האזור המהווה את שולי הראג' הבריטי ותחומי השפעתו, להתקדם במעלה הערוצים המרכזיים אל מחוזות שבהם השמים צלולים והנוף מדברי ונוקב. לצד השינוי האקלימי, מהאזור הפורה והירוק שבו נמצאת שימלה לעבר הפסגות הצחיחות והעמקים שבינות להן, המסע הזה הוא גם מסע תרבותי-דתי – מהאזורים שבהם שולט ההינדואיזם הקאנוני, אל אזורים שבהם רווח עד היום פולחן מקומי של אלים ואלות מקומיים, ומשם אל מרחבים שבהם שולטת האמונה הבודהיסטית-טיבטית.

יריד שירד מגדולתו

קניון נהר סטלוג' (Satluj) הענקי, אחד מיובליו של נהר ביאס (Beas), קושר את מערב רמת טיבט עם עמק אינדוס (Indus) ונמצא לא הרחק משימלה. מאז ימי קדם שימש ערוץ הנהר עורק מסחר ראשי במרחב ההררי, אלא שמאז הסכסוך בין הודו לסין שהחל ב-1962 רק עננים ונשרים חוצים את הגבול, וגם הם מועטים. היום עיקר חשיבותו של הערוץ הוא ייצור חשמל בשיטות הידרואלקטריות.

הדרך משימלה צפונה, הנמשכת לאורך עמק קינאור (Kinnaur) אל עומק ההרים, עוברת בעיירה נרקנדה (Narkanda). במרומי הפסגה שמעל העיירה, בגובה של כ-2,700 מטר, ניצב מקדש האלה הטו (Hattu Mata) המוקף ערפילים לעתים קרובות. אף שתושבי האזור אינם טיבטים, משתלשלים מגנו המחודד של המקדש דרקוני עץ מגולפים מזרי אימה, המעידים על השפעה טיבטית. עד ראשית שנות ה-60 של המאה הקודמת לא היו באזור דרכים סלולות, והתנועה באזור היתה אך ורק בדרכים המסורתיות – ברגל או על גבי בהמות שבאמצעותן הועברו סחורות ואמונות.

בשנים עברו, בעונת הסתיו, עם סיום העונה החקלאית ולפני היערמות השלגים, התקיים בכפר צ'ורה (Chora) השוכן במעלה ערוץ הנהר, למרגלות נרקנדה, יריד גדול. היום היריד מתקיים בראמפור (Rampur), עיירה השוכנת על גדות הסטלוג' שב-עבר היתה בירת עמק קינאור תחתון. אבל היריד איבד מהדרו הקדום. היום כבר לא מגיעים אליו סוחרים מצפון להימלאיה ואופיין של הסחורות השתנה לבלי הכר. כבר לא סוחרים כאן באבני טורקז וזנבות יאק שהובאו מטיבט ובעופרת ונחושת שנכרו במעמקי ההרים תמורת אלמוגים, פנינים, אינדיגו ואריגים מעודנים שהגיעו מתת היבשת. רוב הסחורות הנמכרות כאן היום עשויות פלסטיק והאריגים בחלקם הגדול סינתטיים.

שטחים נרחבים מהמדרונות באזור זה מכוסים במטעי תפוחים צפופים, ובקיץ הם מכוסים ברשתות ענקיות כדי למנוע מציפורים לפגוע בפירות. גידול התפוחים מיוחס לסמואל אוואנס סטוק, מי-סיונו אמריקאי שהגיע להודו בתחילת המאה ה-20, ולאחר שנישא לאישה מקומית שלח דגימות קרקע מההרים לארצות הברית, ושם המליצו לו לנטוע

↑ ציפור מגולפת על גג מקדש הינדואי בעמק קינאור תחתון
← א שימלה. במשך תקופות ארוכות היא שימשה הבירה הבלתי רשמית של הראג' הבריטי ששלט בהודו
←← מקדש האלה הטו. הדרקונים מעידים על השפעה טיבטית מובהקת
← מקדש בהימלאיה בשרהאן. עד סוף המאה ה-18 הוקרבו כאן קורבנות אדם

באזור תפוחים מזן דלישס. מאז הפכו התפוחים לגידול נפוץ בכל המחוז.

אלה שוחרת דם

בהימקאלי, גלגול מקומי של האלה קאלי, היא אחת האלות החשובות באזור. האלה שנודעה בגור נה השחור (Kala הוא שחור בסנסקריט) ובמראה מאיים, דרה במקדש בהימקאלי בלב הכפר סרהאן (Sarahan) שבעמק קינאור תחתון. מעניין לגלות שהדוגמה המקובלת שלפיה לבן נעלה על השחור נשברת בקרב כמה מהאלים ההינדואיים. כך למשל בנוסף לקאלי, האלה השחורה, פירוש שמו של קרי-שנה, שנחשב ליפה בגברים, הוא "כהה העור".

הכפר סרהאן בנוי על כתף הרים רחבה המשריפה אל הפסגות הגבוהות שמעבר לנהר. אחת מהן, שיווא קהאנד (Shiva Khand), נחשבת מקור דשת במיוחד וצליינים הינדואים מעפילים אליה כדי להתפלל למרגלות הסלע הנראה כאגודל הדוחק בשמים להתרומם מעט.

מקדש בהימקאלי עצמו חובק כמה מבנים ומוקף חומה גבוהה שבה קרועים שני שערים. מדי בוקר וערב נערכים בקומה העליונה של המקדש טקסי פורג'ה מול צלם האלה וחבר מרעיה האלים. קול תקיעה בקונכייה מתפשט ומהדהד בין הפסגות הנישאות, עשן קטורת סמך ממלא את החלל והפעמונים מצלצלים. רטיטות הלב שחשתי כשנכחתי בטקס הן מן הסתם כאין וכאפס לעומת רטיטות לבם של בני האדם שהוקרבו כאן עד סוף המאה ה-18. כמו אלות זועמות אחרות גם את בהימקאלי נהוג לרצות בקורבנות ממין זכר (ראו "מסע אחר" 186, מרס 2007). היום נאלצת האלה להסתפק בקורבנות של תרנגולים ותישים המוקרבים לה בהזדמנויות שונות כגון נדירת נדרים והתרתם.

בעבר שכנה כאן בירת ממלכת בהושאהר (Bhushahr) החזקה והעשירה. הממלכה היתה בקשרי מסחר עם טיבט, לזאק וקשמיר. אגדות שונות מספרות על הנסיבות שבהן בחרה האלה בהימקאלי את מקום מגוריה ועל האופן שבו גילתה את רצונה למאמיניה, והם מיהרו להקים לכבודה את מקדש האבן והעץ המרשים. בעשור האחרון שופץ המקדש מכסי נכדו של המהראג'ה המקומי, שכיהן כשר התעשייה של הודו וראש ממשלת המחוז.

הנקראים שאקטי פיטהא (Shakti Peetha). על פי אחת המסורות בסרהאן נשרו אוזניה של האלה, והמקום היה למקודש.

למרגלות הכפר פגשתי כמה סאדהואים (נזירים פרושים), ששבו ממסעם אל פסגת שיווא קהאנד. הם ישבו בפתחו של מקדש שיווא קטן ופצחו בשירי דבקות קצביים. על תלבושת הנזירים האופיינית נרספה ציצית שהעידה על שייכותם לפלג קטן ונבדל. "אנחנו מברכים אותך במסעך. הבאנו לך מברכתו הגנוזה של שיווא, הניתנת למי שפוקד אותו במקור מותיו", הצביעו מעלה ובירכו אותי. שלשלתי מעות לכלי קיבוץ הנדבות שנשא אחד מהם, ובקריאת "הרא אום" המשכנו איש־איש לדרכו.

אורחיה של האלה

אחת ההסתעפויות המרשימות מהדרך הראשית מעפילה מזרחה, במעלה עמק סנגלה (Sangla) ול־אורך נהר באספה (Baspa), שמקורותיו בגבול עם טיבט. הכביש המטפס למעלה חצוב בסלע ולמרי־גלותיו תהום פעורה. בעמק זה אמונתם של התור־שבים משולבת. לצד הכבוד שהם חולקים לאלים הינדואיים יש בכל כפר וכפר גם מקדש בודהיסטי,

על פי המסורת המקומית, באחד הקרבות שה־תרחשו בין ממלכת בהושאהר לממלכת עמק קולו (Kulanthpitha) – שם שמשמעו "קצה העולם המי־שב" הובסו האחרונים בזמן שפלשו לאזור. מפלתם היתה כה ניצחת עד כי צלם רגהונאת, האל המרכזי של קולו, נפל בידיהם של אנשי בהושאהר. מלכי בהושאהר סירבו להשיב את צלם האל לממלכת קולו המובסת, אך ניאותו לתחינתם ומדי סתיו חוגגים כאן את חג הדושרה (Dussera), החג המזו־הה ביותר עם עמק קולו, ואף הקימו בשבילו היכל מיוחד בסמוך למקדש האלה בהימקאלי.

על פי האגדה, הכפר סרהאן מקודש מסיבה נוספת – מסופר שלאחר מותה של סאטי, אשתו הראשונה של שיווא, הוא מיאן לקבל את דבר מותה ונדד בעולם כשהוא נושא את גופתה על כתפו. אבלו הכבד של שיווא גרם לעולם כולו להידרדר, ומי שנחלץ לעזרתו היה האל וישנו, שבעזרת הצ'קרה (דיסקוס, כלי הנשק הקבוע של וישנו) קיצץ את גופת האהובה עד שלא נותר לה זכר. אז התפכח שיווא וחזר למדיטציה, וסאטי שבה והתגלמה לפניו כפרוותי. 52 המקומות שבהם נשרו איבריה של האלה על הארץ התקדשו והפכו למקומות פולחן

↑ חצר המקדש בצ'יטקול.
שני אלים מהכפר קמרו הגיעו
לפקוד את האלה המקומית
אלת הכפר ושני האלים
מקמרו נלקחו להקפיות
כשפניהם מוסתרים תחת
סכך שיער שחור וסמין
←← נשים בצ'יטקול
← לפני שהאורחים יצאו
חזרה לכפרם ערכו להם
אנשי צ'יטקול סעודה

עטור דגלי תפילה. נידחות האזור מתעמעמת נוכח העובדה שברבים מבתי הכפר משולבים עמודי עץ המגולפים במתכונת עמודי השיש בסגנון הרווח מימיו של שאה ג'האן, שליט צפון הודו במאה ה-17. כלומר, כבר במאה ה-17 הגיעו לכאן אנשים ממקור מות אחרים בצפון הודו והשפיעו על תושבי האזור. במקביל פעפה מורשת בודהיסטית-טיבטית מה- ממלכה הבודהיסטית הגדולה שהתקיימה במערב הרמה הטיבטית, מעבר לשיאי הגובה של הרכס.

את האלים ההינדואיים נוהגים לעבוד בצורה אינטימית. המאמינים מלבישים ומאכילים את האלים, מנעימים את זמנם בזמירות, נמנעים מלהפריע את שנתם ואף לוקחים אותם לבקר חברים – את אלי הכפר השכן. למהלך הדתי יש מן הסתם גם טעם חברתי, והוא נועד לכוון קשר הדוק בין כפרים. במהלך שהותי בכפר צ'יטקול (Chitkhul) הגיעו לפקוד את אלת הכפר שני אלים מהכפר קמרו (Kamaru) שנמצא כ-40 קילומטר במורד העמק. צלמי האלים, שפניהם הממורקים הוסתרו תחת סכך שיער שחור, נישאו על כתפי הגברים במה שדמה למסע אלונקות. עשרות מבני הכפר ליוו את האלים במסעם ושרו שירים לאורך הדרך. כמה מהגברים אף טיפסו במדרונות כדי לקטוף את לוטוס הקרחונים הפורח בקיץ ואשר נחשב מנחה מכובדת לאלים.

עם הגיעם אל הכפר הובלו האלים אל מתחם המקדש המקומי והוכנסו אל קודש הקודשים. לאחר שהתבודדו שם זמן מה הוצאו האורחים והמארכת להקפות בחצר. את יציאתם מהמקדש ציינו תרועות של חצוצרות ותופים, ודריכותם הגוברת של עשרות הצופים, בני שני הכפרים, שנקבצו ובאו למקום. לקראת שקיעה הוכנסו האלים למקדש והכל נפנו לאכול ארוחת ערב ולישון. "האלה שלנו יפה וצחה כלבנה", התהדר אחד מבני צ'יטקול באוזני האורחים והדגיש בכך שבניגוד לכפר סרהאן המקדש אלה שחורה, כאן העליונות שמורה דווקא לצבע הלבן.

למחרת, עם עלות השחר, נמשכה החגיגה. נשות הכפר עמלו סביב מדורות וקדרות גדולות על הכנת ארוחה למשתתפים בחגיגה. עשרות האורחים הורשו בשולי חצר המקדש. צלחות חולקו להם והמארחים עברו ביניהם, חילקו מזון והציעו תוספות. צפיתי במעמד נפעם. עשרות תושבי של כפר לא עשיר אירחו עשרות אורחים. איש לא הרים את קולו

רות מסגרות שחורות עבות ומעל הגגות השטוחים מתנשאים תרנים של דגלי תפילה. הכפר שוכן סביב אגם קטן, מוקף בעצי צפצפה וערבה. אחד מבני המקום הוביל אותי אל מקדש זעיר ואפלולי, שרצ-פתו כוסתה מעטה שמנוני שחור. הוא רכן למרגלות צלם המורה פדמסמבהווה, האיש שעל פי המסורת הביא את הבודהיזם לטיבט במאה ה-8 וטיהר אותה מכל השדים שחיו בה עד אז. בעזרת נר האיר על שקע בסלע ואמר לי שזו טביעת כף רגלו.

בלב עמק ספיטי, מצפון-מערב לנאקו, במקום שבו העמק מתרחב קמעה ומאפשר גידול חקלאי, נמצא הכפר טאבו (Tabo) ובלבו מנזר שנוסד בשנת 996 – אחד המנזרים הבודהיסטיים-טיבטיים הקדומים והשמורים ביותר בעולם. המנזרים הבודהיסטיים-טיבטיים בהודו, ובפרט בטאבו, לא נפגעו כפי שנפגעו המנזרים בטיבט על ידי המשמרות האדומים בזמן מהפכת התרבות בסין. לצד אגפים קדומים יש במנזר בטאבו אגפים מודרניים ואף בית ספר לציור שמומן על ידי ממשלתו של הדלאי לאמה.

מקימי המנזר היו צאצאי המונרכיה הטיבטית שהיגרו ממרכז הרמה הטיבטית למערב טיבט במאה ה-10, ובסופה של אותה מאה הם כבר שלטו על כל מערב טיבט. המלכים החזקים של השושלת הקימו מנזרים לאורך דרכי הסחר בשטחם. המנזרים היו מרכזים דתיים, פוליטיים וכלכליים, הם היו מעוטרים להפליא והחזיקו בנכסים ספרותיים רבים. כזה היה גם מנזר טאבו. מעל צדו הפנימי של פתח הכניסה לקפלה מצוירת האלה וי ניומיין. זו אלה מקומית שהיתה האלה של היישוב בלי שהיתה חלק מהפנתיאון הבודהיסטי. ייתכן שהפולחן לאלה הזאת היה

ואיש לא התלונן על מהירות השירות או רמתו. הכל נעשה בתיאום ובשקט מופתיים ומעוררי קנאה.

בזמן ההקפות עברו בין האורחים נשים שקבעו פרחים של ציפורני חתול כתומים בכובעי הגברים המתארחים וענדו על צווארם מחרוזות ארוכות של פירות מיובשים, ברכה מהאלה וצידה לדרך. בתום הטקס הממושך הוצאו האלים שבאו לבקר מפתח המקדש, ובעת שכל קהל מאמיניהם בעקבותיהם – עשו את דרכם בחזרה אל הכפר שממנו באו.

טביעת רגלו של מגרש השדים

חזקים ככל שיהיו, האלים ההינדואיים אינם מצליחים להעפיל עוד הרבה במעלה ההרים. מעבר למפגש הנהרות סטלוג' והנגרנג (Hangrang), החלק התחתון של נהר ספיטי (ובמעלה עמק ספיטי (Spiti)) קנתה לה אחיזה האמונה הבודהיסטית-טיבטית. בעבר הושפע האזור מממלכת טיבט המערבית, והממלכות הסמוכות לה אימצו את אותה האמונה. מפגש נהרות דרמטי ביותר הוא הנקודה שממנה מזנקת הדרך באחת אל הגבהים שבהם מתבצרת האמונה הבודהיסטית. על המצוקים העצומים הצורנחים בתלילות אל תוך געשם העכור של מימי נהר הנגרנג משתוללות דוגמאות פראיות של תצורות סלע. בכך גם נותרים מאחור מטעי התפוחים ויערות ארזי ההימלאיה. המדרונות מתפשטים מתכסיתם וחושפים צחיחות מוחלטת.

במרומי דרך תלולה ומפותלת ביותר, בגובה כ-3,500 מטר מעל פני הים, שוכן הכפר הזעיר נאקו (Nako). בתיו הבנויים בסגנון טיבטי עשויים לבני בוץ לא שרופות ומסוידים לבן, סביב החלונות מצו-

במהלך המסע הגעתי במקרה אל מערת התבודדות של נזיר בודהיסטי. הוא הופתע מבואי ומיהר להזמין אותי אל המערה שלו. הפשטות, הניקיון והסדר הלמו בי. מנין יש לך אוכל? שאלתי. אנשים מביאים לי מדי פעם קצת קמח ואורז, ענה והצביע על כמה שקיות. ומים? מהנחל, השיב

↑ עמק ספיטי. על המצוקים העצומים הצונחים בתלילות אל תוך מימי נהר הנגרנג משתוללות דוגמאות פראיות של תצורות סלע

↑ ילדים תושבי עמק ספיטי. התושבים נראים ברובם טיבטים לכל דבר

חלב, וקונים כל שנדרש להם לטובת משק הבית. בשנים האחרונות, עם הגעתם של תיירים לאזור, נפתחו כאן כמה בתי הארחה והמהלך בחוצות העיירה יכול למצוא גם קפה-אינטרנט (הפועל כל עוד יש חשמל וכל עוד הרשת לא קרסה). מפאתי קאזה אפשר לראות את מנזר קי (Ki Gompa) הנמך צא מעט במעלה העמק והנחשב למנזר הגדול ביותר בספיטי. מבניו, הבנויים בגיבוב חרוטי, שכמו הולך ונדחס אל מרומי הגבעה, מבהיקים בלובנם על רקע הנוף האפרפר. הילכתי למרגלות המנזר, נושא אליו מבט מלא השתאות וגעגוע אל ההוד הזה שנמצא ממש לנגד עיני.

בהעפילי למנזר קי באה מולי אישה מקומית, חרושת קמטים. כשקרבה חיכה לעברי חיוך רחב וכובש לב. היא בירכה אותי לשלום בברכה המקור בלת במערב טיבט ובלדאק. בירכתי אותה חזרה. אפשר לצלם אותך? שאלתי. בשביל מה לך? תהתה. את יפה! השבתי. אני? יפה? אתה יפה. אתה לבן, אני שחורה! היה משהו מפתיע ומעציב בנחרצות בדבריה. הנה גם כאן, במעלה העמק ובעומק ההרים, בקצה קצהו של התחום שבו שלט הראג' הבריטי, מושגי היופי של אישה מקומית שאולים מתרבות רחוקה, זרה, כובשת. ©

הכתבה מוקדשת לדוד פורת ז"ל.

נהוג באתר עוד קודם להקמת המנזר וייתכן שהאלה שולבה במנזר כדי לזכות באמונם של תושבי העמק. לפי עדויות שונות הגיעו לכאן חכמים הודים כדי ללמוד טיבטית, ובטאבו נערכו תרגומים משותפים של כתבים בודהיסטיים. המקום היה לנקודת מפגש בין קהילות בודהיסטיות בהודו וטיבט, וכך גם נוצר סגנון אמנותי הממזג בין תרבויות.

במהלך המסע הגעתי במקרה אל מערת התבודדות של נזיר בודהיסטי. הוא הופתע לראותי והזמין אותי אל המערה. הפשטות, הניקיון והסדר הלמו בי. מנין יש לך אוכל? שאלתי. אנשים מביאים לי מדי פעם קצת קמח ואורז, ענה והצביע על כמה שקיות. ומים? מהנחל, השיב. בהמשך התברר שבתור נער ברח מטיבט להודו והפך לנזיר בדהרמסאלה. אב המנזר הורה לו להעביר כאן תקופת התבודדות. הוא סיפר שבחורף הוא עתיד לנסוע לבהודגאיה, המקום שבו סידהרתא גאוטמה זכה בהארה והיה לבודהה. יותר מכל התעניין במידע שיכולתי לנדב לו על טיבט. אתה אוהב להיות כאן? שאלתי. זה מקום קרוב לאלים שיש בו הרבה שקט, ענה.

קאזה (Kaza), בירת ספיטי, היא עיירה קטנה ומאובקת, סחופת רוחות וצרובת שמש שבה בזאר שוקק חיים וסחוף רוחות. אל העיירה באים ומתיקבים מקומיים מכפרים נידחים רבים. הם מוכרים כאן תוצרת זעירה של עורות, חוטי צמר ומוצרי

יותם יעקבסון - חבר מערכת "מסע אחר", מורה דרך בארץ ולאורך נתיבי הסחר הקדומים באסיה ומסעות רכובים ורגליים בהימלאיה. מלמד ומרצה במוסדות שונים, כותב ומצלם www.yotamjacobson.co.il

אם היית קורא את מגזין **IDID** היית יודע שיעיקר העיסוק של חברת קוואסאקי היה ייצור מיטון כבד. חטיבת האופנועים של קוואסאקי שהוקמה בשנת 1962 נולדה מתוך נדון שיווקי של החברה להפוך את שמה למוכר לייצור.

קוואסאקי של **IDID** מכירים את החיסטוריה הדו גלגלית

